

Postępowanie w sprawach o dział spadku. Komentarz oraz wzory pism procesowych i orzeczeń sądowych

Wydanie 4.

Przejdź do produktu na www.ksiegarnia.beck.pl

Część I

Postępowanie o dział spadku

Rozdział 1. Zagadnienia wstępne

1. Wprowadzenie
2. Tryby działu spadku
3. Zagadnienia ogólne postępowania o dział spadku
4. Całkowity a częściowy dział spadku

Rozdział 2. Podmioty postępowania o dział spadku

1. Uwagi ogólne
2. Sąd
3. Uczestnicy postępowania

Rozdział 3. Wszczęcie postępowania

1. Wniosek o dział spadku
2. Kumulacja żądań (art. 689 KPC)

Rozdział 4. Zakres kognicji sądu I instancji

1. Stwierdzenie nabycia spadku (art. 681 KPC)
2. Ustalenie składu i wartości spadku
3. Spory rozstrzygane na podstawie art. 685 KPC
4. Rozstrzyganie o roszczeniach ubocznych (art. 686 KPC)
5. Rozstrzyganie o żądaniach wynikających z Kodeksu cywilnego

Rozdział 5. Podział spadku

1. Sposoby podziału spadku
2. Okoliczności mające wpływ na ustalenie sched spadkowych
3. Spłaty i dopłaty na rzecz spadkobierców

Rozdział 6. Rodzaje postanowień co do istoty sprawy w postępowaniu o dział spadku

1. Wprowadzenie
2. Postanowienia pozytywne i negatywne
3. Postanowienia konstytutywne i deklaratywne
4. Postanowienia wyodrębnione ze względu na zakres rozstrzygnięcia
5. Postanowienie działowe wydane na podstawie zgodnego wniosku uczestników a ugoda sądowa zawarta w sprawie o dział spadku

Rozdział 7. Zagadnienia szczególne postępowania o dział spadku

1. Przebieg postępowania
2. Koszty postępowania

Rozdział 1. Zagadnienia wstępne

1. Wprowadzenie

Spadek stanowi **ogół praw i obowiązków majątkowych** zmarłego. Do nabycia spadku przez spadkobiercę dochodzi z chwilą śmierci spadkodawcy. Jeżeli spadek przypada kilku spadkobiercom, wówczas prawa majątkowe zmarłego zostają objęte wspólnością majątku spadkowego. Z założenia ustawodawcy wspólność ta powinna być stanem przejściowym. Do ustania łączącej spadkobierców wspólności majątku spadkowego może dojść z powodu różnych zdarzeń prawnych. Typową drogą prowadzącą do ustania tej wspólności jest **dział spadku**. Dział spadku kreuje nową sytuację prawną, polegającą – w ujęciu modelowym – na przyznaniu poszczególnym spadkobiercom oznaczonych praw majątkowych, które były dotychczas objęte wspólnością majątku spadkowego. Należy podkreślić, że dział spadku jest operacją złożoną i wywierającą doniosłe skutki dla spadkobierców, a także prowadzącą do strukturalnych zmian w sferze społeczno-gospodarczej.

Dział spadku może być przeprowadzony różnymi drogami prawnymi (trybami) i przy użyciu różnych sposobów podziału majątku spadkowego. Jednym z podstawowych trybów działu spadku jest dział dokonywany na mocy **orzeczenia sądu** na podstawie art. 1037 § 1 ustawy z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.). Przyjęta w tym przepisie konstrukcja sądowego działu spadku odwołuje się niewątpliwie do uregulowanego w art. 680–689 ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.) postępowania o dział spadku, które prowadzone jest w **trybie nieprocesowym**.

Pojęcie spadku

Celem niniejszej pracy będzie przeprowadzenie analizy dotyczącej tego postępowania działowego. Problematyka postępowania o dział spadku uregulowanego w KPC nie doczekała się do tej pory w polskiej literaturze prawniczej tak szczegółowego opracowania. Niewątpliwie jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest obszerność i złożoność tej problematyki i jej ścisły związek z zagadnieniami natury materialnoprawnej. Złożoność postępowania o dział spadku nie została w sposób właściwy ujęta i „doceniona” przez ustawodawcę, który w przepisach KPC poświęcił temu postępowaniu dziesięć artykułów (art. 680–689). Zabiegu tego nie usprawiedliwia regulacja zawarta w art. 688 KPC, która nakazuje do działu spadku stosować odpowiednio przepisy dotyczące zniesienia współwłasności. Takie odeślanie znajdowałoby racjonalne uzasadnienie wtedy, gdyby w skład majątku spadkowego wchodziły jedynie rzeczy. Tak jednak z oczywistych względów nie jest, gdyż dział spadku dotyczy **masy majątkowej**, która może obejmować wiele rzeczy oraz praw. Wyraźnie podkreślał to *J. Gwiazdomorski*, przedstawiając historię powstawania normatywnego ujęcia przepisów regulujących postępowanie o dział spadku (*J. Gwiazdomorski*, Glosa do uchwały SN z 10.5.1967 r., III CZP 31/67, NP 1968, Nr 7–8, s. 1038 i n.; *tenże*, Glosa do postanowienia SN z 26.9.1968 r., III CRN 209/68, PiP 1970, Nr 1, s. 173 i n.). Będąc członkiem Zespołu Prawa Cywilnego Procesowego Komisji Kodyfikacyjnej przygotowującej projekt KPC, autor ten przedstawił kulisy przyjęcia obowiązującego kształtu rozwiązań prawnych dotyczących działu spadku i towarzyszącej mu – jak się wyraził – atmosfery pośpiechu i związanej z tym nerwowości.

Jak podkreśla *J. Gwiazdomorski*, zamiast ujęcia przepisów regulujących całość postępowania o dział spadku przyjęto inne rozwiązanie, które opiera się na odpowiednim stosowaniu do działu spadku przepisów o **zniesieniu współwłasności**. Konstrukcja ta sprawia, że przepisy o dziale spadku stanowią twór legislacyjny niedoskonały. Przyjęte rozwiązania nie są precyzyjne i wolne od luk. Zachodzą bowiem wątpliwości co do tego, które z przepisów o zniesieniu współwłasności powinny być stosowane wprost, a które nie, oraz które z nich mają być stosowane z pewnymi modyfikacjami (stosowane odpowiednio). Sądy prowadzące sprawy o dział spadku (z założenia trudne

Masa majątkowa

Dział spadku
a zniesienie
współwłasności

i skomplikowane) nie doczekały się zatem jasnych i klarownych przepisów regulujących postępowanie o dział spadku (proponycje rozwiązań prawnych, które mogłyby doprowadzić do poprawy sprawności w toczonych przed sądem działach wspólności majątkowych, przedstawili *P. Brodniewicz, M. Walasik*, Usprawnienie postępowań w sprawach działowych, *Iustitia* 2010, Nr 2, s. 54 i n.). Odnosząc się do oceny przepisów regulujących postępowanie w sprawach o dział spadku, należy w pełni zgodzić się z opinią wyrażoną przez *J. Gwiazdomorskiego* i ubolewać nad tym, że dział spadku ma taki normatywny kształt, jaki został mu nadany w art. 680–689 KPC (odmiennego zdania jest *K. Lubiński*, Recenzja pracy *A. Stempniaka*, Postępowanie o dział spadku, Warszawa 2006, Pal. 2007, Nr 1–2, s. 243–244). Podobny zabieg legislacyjny został przeprowadzony również w odniesieniu do wspólności majątku spadkowego (por. art. 1035 KC).

2. Tryby działu spadku

2.1. Uwagi ogólne

Dział spadku może nastąpić różnymi drogami i przy wykorzystaniu różnych sposobów likwidacji łączącej spadkobierców wspólności majątku spadkowego. Dla jasności dalszych rozważań należy określić, czym różni się tryb działu spadku od sposobu działu spadku. Przez pojęcie **trybu działu spadku** należy rozumieć rodzaje postępowań (dróg prawnych) wiodących do zniesienia wspólności majątku spadkowego. Natomiast na pojęcie **sposobu działu spadku** będą składać się różne warianty samego podziału majątku spadkowego w ramach danego trybu [*J. Ignatowicz*, w: *Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J.I. Bielski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I, Warszawa 1972, s. 540; *M. Sychowicz*, Postępowanie o zniesienie współwłasności, Warszawa 1976, s. 10; *S. Wójcik*, w: *J.S. Piątowski* (red.), System prawa cywilnego. Tom IV. Prawo spadkowe, Wrocław 1986, s. 452–453; *J. Kremis*, w: *E. Gniewek* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2008, s. 1639].

Należy zauważyć, że od woli spadkobierców zależeć będzie, czy i kiedy dojdzie do działu spadku. Spadkobiercy, decydując się na

Tryb i sposób
działu spadku

przeprowadzenie działu spadku, mają swobodę w zakresie wyboru **trybu działu**. Prawo wyboru trybu działu, co do zasady, nie jest uzależnione od przedmiotu spadku. Stosownie do art. 1037 § 1 KC dział spadku może nastąpić bądź **na mocy umowy** między wszystkimi spadkobiercami, bądź **na mocy orzeczenia sądu** na żądanie któregokolwiek ze spadkobierców. W przepisie tym zostały wskazane dwie drogi prawne prowadzące do zniesienia wspólności majątku spadkowego przez dział spadku. Zniesienie wspólności może nastąpić bądź w trybie **działu umownego**, bądź w trybie **działu sądowego**. Nie można w związku z tym mówić o „lepszych” czy „gorszych” trybach działu, o czym przekonuje ustanowiona w art. 1037 § 1 KC zasada równoważności obu tych trybów działu (por. wyr. SN z 25.6.1985 r., III ARN 6/85, OSNC 1986, Nr 5, poz. 74). Nie budzi wątpliwości, że art. 1037 § 1 KC w zakresie działu sądowego odsyła do prowadzonego w trybie nieprocesowym postępowania o dział spadku (art. 680–689 KPC). Przedmiotem dalszej analizy będzie rozważenie, czy wskazane w art. 1037 § 1 KC drogi prawne wyczerpują na podstawie przepisów prawa polskiego możliwe tryby przeprowadzenia działu spadku.

2.2. Dział spadku przed sądem polubownym

Z dniem 17.10.2005 r. weszła w życie ustawa z 28.7.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 178, poz. 1478), która uchyliła dotychczasowe przepisy o sądownictwie polubownym (art. 695–715 KPC) i wprowadziła nową regulację **sądu polubownego (arbitrażowego)** w osobnej, piątej części KPC (art. 1154–1217 KPC). Przedstawienie zagadnienia dopuszczalności dokonania działu spadku przed sądem polubownym wymaga sięgnięcia do stanu prawnego obowiązującego przed 17.10.2005 r. Według obowiązujących wówczas przepisów, stosownie do art. 697 KPC⁶⁴, pod rozstrzygnięcie sądu polubownego można było poddać spory o prawa majątkowe, **z wyłączeniem** spraw o alimenty i ze stosunku pracy. W związku z tą regulacją w literaturze zarysowały się dwa stanowiska, które w odmienny sposób określiły zakres spraw poddanych kompetencji sądu polubownego. Część autorów przyjęła, że regulacja ta odnosi się tylko do spraw rozpoznawanych w trybie pro-

cesowym, gdyż spory o prawa majątkowe związane są rodzajowo z procesem, o czym przekonuje wyraźnie stylistyka przepisów księgi trzeciej części pierwszej KPC [W. Siedlecki, Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1965, s. 91; B. Dobrzański, w: Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 1975, s. 970]. Stopniowo jednak zaczęło sobie torować drogę rozwiązanie dopuszczające możliwość poddania rozstrzygnięciu przez sąd polubowny także sporów majątkowych w sprawach objętych trybem **nieprocesowym** [K. Potrzebowski, W. Żywicki, Sąd polubowny (art. 695–715 KPC), Katowice 1965–1966, s. 11; J. Policzkiwicz, w: F. Błahuta, J.S. Piątkowski, J. Policzkiwicz, Gospodarstwa rolne. Obrót. Dziedziczenie. Podział, Warszawa 1967, s. 182]. Stanowisko to spotkało się z aprobatą orzecznictwa [post. SN z 7.3.1979 r., III CRN 10/79, OSNCPIUS 1979, Nr 10, poz. 197, z aprobującymi głosami Z. Krzemińskiego (OSPika 1980, Nr 4, poz. 81) i K. Potrzebowskiego (Pal. 1980, Nr 6, s. 106 i n.)] i na trwałe ugruntowało się w literaturze (zastrzeżenia co do poprawności tego stanowiska zgłosił K. Lubiński, którego zdaniem z treści art. 1037 § 1 KC nie wynika dopuszczalność dokonania działu spadku przed **sądem polubownym** (*tenże*, Recenzja pracy A. Stempniaka, s. 244). Pogląd wyrażony przez K. Lubińskiego spotkał się ze zdecydowaną krytyką zgłoszoną przez M. Piechowiaka, który w przekonujący sposób wykazał, że przeprowadzenie działu spadku może nastąpić także w sądzie polubownym (*tenże*, Dopuszczalność działu spadku przez sąd polubowny, Pal. 2008, Nr 7–8, s. 123 i n.). Jak podkreślił SN, w obecnym stanie prawnym proces oraz postępowanie nieprocesowe są równorzędnymi trybami postępowania sądowego, przy czym tryb postępowania nieprocesowego w sprawach o charakterze majątkowym, w których sąd wszczyna postępowanie na wniosek, nie odbiega tak daleko od zasad obowiązujących w procesie, aby z samego tylko poddania określonej sprawy rozpoznaniu w trybie nieprocesowym wynikało wyłączenie możliwości poddania jej rozstrzygnięciu przez sąd polubowny (tak SN w uzas. post. z 7.3.1979 r., III CRN 10/79, OSNCPIUS 1979, Nr 10, poz. 197).

Zgodnie z art. 1157 KPC w brzmieniu obowiązującym do 7.9.2019 r. pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (arbitrażowego)

można było poddać **spory majątkowe** lub **spory o prawa niemajątkowe** – mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Ustawodawca w art. 1165 § 1 KPC wyraźnie przesądził, że spory określone w art. 1157 KPC mogą dotyczyć spraw rozpoznawanych w trybie procesowym i nieprocesowym. Przykładami spraw rozstrzyganych w postępowaniu nieprocesowym, w których występują **spory o prawa majątkowe**, są sprawy o dział spadku, o zniesienie współwłasności, o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej. Charakter tych spraw powoduje, że są one objęte wspólną kategorią postępowań działowych. Jak stanowił art. 1157 *in fine* KPC (w brzmieniu do 7.9.2019 r.), strony mogły poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego te sprawy, które mogą być **przedmiotem ugody sądowej**. Kryterium temu odpowiadają sprawy z zakresu postępowań działowych, gdyż do działu spadku, zniesienia współwłasności i podziału majątku wspólnego może dojść także w drodze umowy (ugody sądowej). W wypadku działu spadku taką możliwość wyraźnie przewiduje art. 1037 § 1 KC.

Na mocy ustawy z 31.7.2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1495), która w zakresie analizowanej materii weszła w życie 8.9.2019 r. doszło do bardziej precyzyjnego uporządkowania treści art. 1157 KPC. Aktualne brzmienie tego przepisu jest następujące: Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego:

- 1) spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty;
- 2) spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej.

Nowa redakcja art. 1157 KPC rozwiązała dotychczasowe wątpliwości związane z użyciem w tym przepisie *in media parte* poprzedniego sformułowania „ – mogące być przedmiotem ugody sądowej”. Nie do końca bowiem było wiadomo, czy zwrot ten odnosił się tylko do sporów niemajątkowych, czy również do sporów majątkowych. Po dokonanej zmianie treść art. 1157 KPC nie wywołuje już – w analizowanym ujęciu – budzących wcześniej zastrzeżeń.

Warunkiem dokonania działu spadku przez sąd polubowny jest zawarcie przez spadkobierców **umowy** o poddanie tej sprawy

pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Umowa ta określona jest przez ustawodawcę mianem **zapisu na sąd polubowny**. Stosownie do art. 1162 § 1 KPC umowa ta powinna być sporządzona na piśmie i podpisana przez wszystkich spadkobierców. W razie wniesienia do sądu sprawy o dział spadku objętej zapisem na sąd polubowny sąd odrzuca wniosek o dział spadku jedynie na zarzut uczestnika postępowania działowego podniesiony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 1165 § 1 KPC).

Jak stanowi art. 1184 § 2 KPC, sąd polubowny w zakresie trybu postępowania nie jest związany przepisami o postępowaniu przed sądem. Jeżeli strony nie uzgodnią inaczej, sąd polubowny może – o ile przepisy mu tego wyraźnie nie zabraniają – prowadzić postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy (por. też art. 1191 i 1194 KPC). Podejmowane przez sąd polubowny czynności powinny mieć na względzie ustalenie składu spadku, oszacowanie wartości praw majątkowych wchodzących w skład spadku, ustalenie sytuacji spadkobierców mogących mieć wpływ na wybór sposobu podziału majątku spadkowego, a także ustalenie okoliczności dotyczących ewentualnych roszczeń rozliczeniowych spadkobierców związanych ze spadkiem. Należy podzielić zapatrywanie *E. Skowrońskiej-Bocian*, że zakres orzekania sądu polubownego będzie pokrywał się z zakresem treści umowy o dział spadku (*E. Skowrońska-Bocian*, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2005, s. 213). Kompetencja sądu polubownego nie może wykraczać poza **granice zdolności spadkobierców** do ich samodzielnego i swobodnego rozporządzania przysługującymi im prawami (art. 1157 *in fine* KPC w zw. z art. 1037 § 1 KC).

Sąd polubowny rozstrzyga **wyrokiem** poddaną jego kompetencji sprawę. Przed tym sądem może być również zawarta **ugoda**. Wyrok sądu polubownego oraz ugoda przed nim zawarta mają moc prawną na równi z wyrokiem sądu powszechnego lub ugoda zawartą przed takim sądem, po ich uznaniu albo po stwierdzeniu przez sąd powszechny ich wykonalności (art. 1212 § 1 KPC). Jeżeli uznanie lub wykonanie wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, wówczas zgodnie z art. 1214 § 3

Ugoda

pkt 2 KPC, sąd powszechny obowiązany jest **odmówić** uznania albo stwierdzenia wykonalności tego wyroku lub tej ugody. Wyrok sądu polubownego może zostać uchylony przez sąd powszechny wyłącznie w postępowaniu wszczętym na skutek **wniesienia skargi** o jego uchylenie (art. 1205 i n. KPC).

2.3. Dział spadku w postępowaniu pojednawczym

Postępowanie
pojednawcze

Zgodnie z art. 184 zd. 1 KPC sprawy cywilne, których charakter na to zezwala, mogą być przed wniesieniem pozwu uregulowane drogą ugody zawartej w trybie **postępowania pojednawczego**. Powszechnie przyjmuje się, że regulacja ta dotyczy takiego rodzaju spraw, w których strony mogą swobodnie dysponować przysługującymi im prawami (por. art. 917 KC). Ograniczenie to powoduje, że nie wszystkie rodzaje spraw cywilnych będą mogły być objęte postępowaniem pojednawczym. W literaturze nie ma zgody co do tego, czy zawezwanie do próby ugodowej może dotyczyć także spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Podobnie jak w wypadku spraw poddanych pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, część autorów przyjęła, że w postępowaniu pojednawczym drogą ugody mogą być uregulowane sprawy należące tylko do trybu procesowego [B. Dobrzański, w: Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. I, 1975, s. 774; W. Siedlecki, Nieważność procesu cywilnego, s. 315]. Za tym stanowiskiem miała przemawiać istota tego postępowania, które ściśle związane jest z procesem i określonym przeciwnikiem. W postępowaniu nieprocesowym nie ma natomiast przeciwnika, a interesy uczestników nie muszą być sprzeczne. Gdyby dopuścić możliwość prowadzenia postępowania pojednawczego także w sprawach podlegających rozpoznaniu w **postępowaniu nieprocesowym**, wówczas osoba uprawniona do złożenia wniosku o zawezwanie do próby ugodowej z różnych względów mogłaby nie wskazać wszystkich zainteresowanych w sprawie, co prowadziłoby do wielu komplikacji. Zamiast zawarcia ugody i uniknięcia w ten sposób prowadzenia właściwego postępowania – a to jest celem postępowania pojednawczego – mogłoby w takiej sytuacji dochodzić do dalszych koniecznych postępowań sądowych.

Przedstawiciele innego stanowiska stwierdzają, że **zawezwanie do próby ugodowej** może mieć zastosowanie także do spraw zakwalifikowanych do trybu nieprocesowego [J. Krąjewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem. Tom I, Warszawa 1989, s. 293; T. Erciński, w: T. Erciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, P. Grzegorzczak, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 2012, s. 889; M. Sychowicz, w: K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 2010, s. 949, 761; A. Zieliński, w: K. Piasecki, A. Marciniak (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III, Warszawa 2012, s. 345; P. Rylski, Dopuszczalność postępowania pojednawczego w sprawach przekazanych do rozpoznania w trybie nieprocesowym, PPC 2011, Nr 1, s. 128–129). Ich zdaniem z przepisów normujących postępowanie pojednawcze nie wynika, że zostało ono **zawężone** tylko do spraw objętych trybem procesowym. Stosownie do art. 13 § 2 KPC postępowanie pojednawcze może objąć także sprawy z zakresu **postępowania nieprocesowego**, o ile będą one się nadawać do ugodowego załatwienia. W grupie tych spraw mieszczą się m.in. sprawy prowadzone w postępowaniach działowych (K. Boruciński, Kryteria dopuszczalności ugody sądowej w postępowaniu nieprocesowym, ZN IBPS 1984, Nr 21–22, s. 144 i n.). Stanowiska uczestników w sprawach o dział spadku, zniesienie współwłasności i podział majątku wspólnego po ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej niekoniecznie muszą być zgodne czy zbieżne. Przekonuje o tym szeroki zakres roszczeń rozstrzyganych w tych sprawach, który zakłada istnienie sporów między uczestnikami postępowania. Z samego tylko zakwalifikowania tych spraw przez ustawodawcę do trybu nieprocesowego nie można wnosić, że postępowanie pojednawcze co do tych spraw jest wyłączone, tym bardziej że wyraźnie to potwierdza przyjęta w KPC **zasada równorzędności** trybu procesowego i nieprocesowego.

Wynikła w następstwie dziedziczenia spadku przez kilku spadkobierców **wspólność majątku spadkowego** określa **krag podmiotów** uprawnionych zarówno do zawarcia umowy o dział spadku, jak i do zgłoszenia wniosku o zawezwanie do próby ugodowej. Do grona podmiotów uprawnionych zalicza się również **nabywcę udziału**

Zawezwanie do próby ugodowej

Wspólność majątku spadkowego

Część I. Postępowanie o dział spadku

w spadku lub części tego udziału. Gdyby wniosek o przeprowadzenie postępowania pojednawczego pochodził od osoby nieuprawnionej, to zdaniem *M. Sychowicza* w razie zawarcia ugody sąd powinien na podstawie art. 184 zd. 2 KPC uznać ją za **niedopuszczalną** [*M. Sychowicz, w: K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. I, 2010, s. 952*].

Wniosek
o zawezwanie
do próby ugodowej

Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej powinien zawierać **zwięzłe oznaczenie sprawy** oraz **przedstawić propozycje ugodowe** (art. 185 § 1¹ zd. 1 KPC). Przyjmuje się, uzasadniając to specyfiką postępowania pojednawczego, że we wniosku nie jest konieczne zamieszczanie faktów i dowodów na ich poparcie. W wypadku działu spadku wydaje się, że te elementy składowe pisma procesowego powinny być zawarte we wniosku. Chodzi tu będzie o dołączenie **postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku** albo **zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia** i stosownych dokumentów wskazujących przynależność do spadkodawcy określonych praw majątkowych. Dane te pozwolą na ustalenie, czy w postępowaniu biorą udział wszyscy zainteresowani w sprawie i czy do spadkodawcy należały przedmioty spadkowe objęte działem.

Specyfika
postępowania
pojednawczego

W postępowaniu pojednawczym nie rozstrzyga się merytorycznie sprawy i tym samym nie prowadzi się przed sądem postępowania dowodowego. Jednak gdy dane konieczne do przeprowadzenia działu spadku nie będą wynikać z wniosku, wówczas w celu ustalenia, czy nie zachodzą przeszkody do zawarcia ugody i uznania jej za dopuszczalną, sąd może **wyjątkowo** przeprowadzić dowody i stosowne dochodzenie (*J. Lapierre, Postępowanie przed sądem pierwszej instancji, Katowice 1966, s. 16*). Ugoda w postępowaniu pojednawczym, tak jak i umowa pozasądowa dotycząca działu spadku, wymaga dla swojej ważności zawarcia jej przez **wszystkich spadkobierców** (art. 1037 § 1 *in princ.* KC). Sąd zobowiązany będzie ustalić, czy na podstawie przedłożonych dokumentów w postępowaniu biorą udział wszyscy spadkobiercy i czy zamierzony dział spadku będzie dotyczył praw majątkowych należących do spadkodawcy. Stwierdzenia te prowadzą do wniosku, że postępowanie pojednawcze w sprawach o dział spadku należy prowadzić w trybie przepisów normujących postępowanie nieprocesowe (tak słusznie *K. Lubiński, Recenzja pracy A. Stempniaka, s. 244–245*).

Uгода zawarta w postępowaniu pojednawczym w zakresie wywierania przez nią skutków prawnych została zrównana z **ugodą sądową** zawieraną w procesie lub w postępowaniu nieprocesowym. Jeżeli ugoda sądowa w swojej treści zawiera postanowienia nadające się do wykonania w drodze egzekucji, to zgodnie z art. 777 § 1 pkt 1 KPC stanowi ona **tytuł egzekucyjny**. Ten walor ugody jest niewątpliwie poważnym atutem postępowania pojednawczego. Zakres możliwych dyspozycji stron zamieszczonych w ugodzie sądowej w niczym się nie będzie różnił od zakresu postanowień zawartych w umowie pozasądowej. Strony ugody zachowują **swobodę** co do określenia zakresu spadku poddanego działowi, sposobu podziału spadku czy rozszczeń rozliczeniowych spadkobierców związanych ze spadkiem.

Wydawać by się mogło, że postępowanie pojednawcze jest zbędne, skoro zawarcie ugody jest możliwe również w postępowaniu nieprocesowym o dział spadku. Takie wnioskowanie jest jednak błędne, gdyż podawałoby ono w wątpliwość także zasadność prowadzenia postępowania pojednawczego w sprawach procesowych. Przyjąć zatem należy, że dział spadku przeprowadzony w postępowaniu pojednawczym będzie stanowić jeden z możliwych trybów dokonania działu spadku. Przemawia za tym istota postępowania pojednawczego, które oprócz **fakultatywności, niesformalizowania i szybkiego efektu końcowego** ma **samodzielny charakter**. Cecha fakultatywności i samodzielności postępowania pojednawczego otwiera przed spadkobiercami możliwość skorzystania także z tego trybu działu. Tryb działu spadku zakłada **samodzielność** danego postępowania i jego **niezależność** od poddanego podziałowi składu spadku. W związku z tym należy podać w wątpliwość pogląd *J. Krajewskiego*, który dopuścił możliwość dokonania w postępowaniu pojednawczym działu spadku, ale ograniczonego jedynie do ruchości, wykluczył natomiast taką możliwość co do działu spadku, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne [*J. Krajewski*, w: *J. Jo-dłowski, K. Piasecki* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, 1989, s. 292–293]. Jego zdaniem dział gospodarstwa rolnego może być dokonany tylko w trybie **orzeczenia sądowego**, gdyż w tym zakresie strony nie mogą swobodnie dysponować swoimi prawami. Przyjęcie

tego stanowiska prowadziłyby jednak do tego, że skład spadku ograniczałby prawo wyboru przez spadkobierców trybu działu spadku. Ponadto wykluczałoby ono także możliwość zawarcia ugody w postępowaniu nieprocesowym o dział spadku, w skład którego wchodziłoby gospodarstwo rolne. Nie można zapominać o tym, że pogląd *J. Krajewskiego* został wypowiedziany w 1989 r., a więc w czasie, gdy obowiązywały znaczne ograniczenia w zakresie działu gospodarstw rolnych [wskazany przez *J. Krajewskiego* art. 1071 KC64 został uchylony ustawą z 28.7.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321 ze zm.)]. W postępowaniu pojedynczym sąd może uznać ugodę w zakresie działu gospodarstwa rolnego za **niedopuszczalną**, jeżeli postanowienia ugody co do tego składnika spadku są niezgodne z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierzają do obejścia prawa (art. 184 zd. 2 KPC).

2.4. Dział spadku w postępowaniu mediacyjnym

Z dniem 10.12.2005 r. [ustawa z 28.7.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1438)] do postępowania cywilnego została wprowadzona **mediacja** jako nowa instytucja służąca rozwiązywaniu sporów (art. 183¹ i n. KPC). Postępowanie mediacyjne prowadzone jest poza postępowaniem sądowym, stanowi ono zatem alternatywną formę rozwiązywania konfliktów. Do zalet mediacji należy zaliczyć przede wszystkim jej dobrowolność, neutralność mediatora, autonomię stron, nieformalność i krótki czas trwania postępowania oraz jego niejawnosc. Celem mediacji jest doprowadzenie do zawarcia ugody przed mediatorem. Jak stanowi art. 10 KPC, mediacja jest możliwa w tych sprawach, w których zawarcie ugody jest **dopuszczalne**. Sprawy o dział spadku, jak wynika z art. 917 i 1037 § 1 KC, spełniają ten ustawowy wymóg. Mediację należy zatem uznać za dopuszczalny tryb działu spadku (tak również *R. Kulski*, Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym, Kraków 2006, s. 135).

Trzeba jednak zauważyć, że jeżeli do spadku należy nieruchomość, umowa o dział powinna być zawarta w formie **aktu notarialnego** (art. 1037 § 2 KC). Gdy do zawarcia umowy o dział spadku

Mediacja

Forma sądowa

obejmującej nieruchomości dojdzie w postępowaniu pojednawczym, wówczas czynność ta (ugoda sądowa) **zastępuje** formę aktu notarialnego (por. orz. SN: z 13.10.1955 r., III CR 599/55, OSNCK 1956, Nr 3, poz. 78; z 14.2.1956 r., IV CO 29/55, PiP 1956, Nr 8–9, s. 509; post. SN z 8.1.2002 r., I CKN 753/99, Legalis). Inaczej jest w postępowaniu mediacyjnym, tutaj do ugody dochodzi nie przed sądem, lecz przed **mediatorem**. Wprawdzie stosownie do art. 183¹⁵ § 1 KPC ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd ma moc prawną ugody zawartej przed sądem, ale uregulowanie to nie uchybia przepisom o szczególnej formie czynności prawnej (art. 183¹⁵ § 2 KPC). Konstrukcja ta powoduje, że przedmiotem ugody zawartej przed mediatorem nie będzie mogła być należąca do spadku **nieruchomość**. Mamy tu do czynienia z analogiczną sytuacją jak w wypadku pozasądowej umowy o dział spadku (por. art. 1037 § 2 KC). Między umową o dział spadku a ugoda dotyczącą działu spadku zawartą przed mediatorem zachodzi wyraźna tożsamość co do zakresu przedmiotowego poddanego działowi spadku. Przyjęte przez ustawodawcę w art. 183¹⁵ KPC rozwiązanie sprawia, że mediacja w sprawach o dział spadku może obejmować **ruchoomości** i pozostałe – poza nieruchomością – **prawa majątkowe** należące do spadku.

Przedmiot ugody

Mediację prowadzi się na podstawie **umowy o mediację** albo **postanowienia sądu** kierującego uczestników postępowania o dział spadku do mediacji (por. też art. 183¹ § 2 zd. 2 KPC). Co do zasady mediacja powinna być prowadzona **przed wszczęciem** właściwego postępowania działowego. Za zgodą uczestników toczącego się postępowania o dział spadku do mediacji może dojść także **w toku** rozpoznawanej sprawy. Jeżeli dojdzie do zawarcia ugody przed mediatorem, a następnie do jej zatwierdzenia, wówczas sąd prowadzący sprawę o dział spadku powinien **umorzyć** postępowanie działowe (art. 355 w zw. z art. 13 § 2 KPC).

Podstawa mediacji

W umowie o mediację współspadkobiercy powinni w szczególności określić **przedmiot** mediacji oraz osobę **mediatora** albo sposób jego wyboru. Natomiast wniosek o przeprowadzenie mediacji powinien zawierać oznaczenie **podmiotów** wspólności majątku spadkowego (współspadkobierców, nabywców spadku), dokładnie określone **żądanie**, przytoczenie **okoliczności** uzasadniających żąda-

Umowa o mediację

Część I. Postępowanie o dział spadku

nie, **podpis zgłaszającego** wniosek oraz wymienienie załączników (art. 183⁷ KPC). Podobnie jak w wypadku postępowania pojednawczego, do wniosku powinny być dołączone dokumenty potwierdzające przynależność do spadkodawcy oznaczonych praw majątkowych oraz postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub akt poświadczenia dziedziczenia.

Zawarcie
ugody

Jeżeli dojdzie do zawarcia ugody przed mediatorem, ugodę tę zamieszcza się w **protokole** albo załącza się ją do protokołu. Po zawarciu ugody mediator niezwłocznie składa protokół w sądzie, który byłby właściwy do rozpoznania sprawy (art. 183¹³ § 1 KPC). Sądem wyłącznie właściwym do rozpoznania sprawy o dział spadku jest **sąd spadku** określony w art. 628 KPC. W razie skierowania sprawy do mediacji przez sąd mediator składa protokół w sądzie rozpoznającym sprawę działową.

Zatwierdzenie
ugody

Gdy dojdzie do zawarcia ugody przed mediatorem, właściwy sąd oznaczony w art. 183¹³ KPC, na wniosek współspadkobiercy, niezwłocznie przeprowadza postępowanie co do **zatwierdzenia** tej ugody. Jeżeli ugoda podlega wykonaniu w drodze egzekucji, sąd zatwierdza ją przez nadanie jej **klauzuli wykonalności**. Jeżeli natomiast ugoda nie będzie stanowić tytułu wykonawczego, wówczas sąd na posiedzeniu niejawnym wydaje postanowienie zatwierdzające ugodę (art. 183¹⁴ § 2 KPC). Na postanowienie sądu, którego przedmiotem jest zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem, zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 11 KPC, przysługuje **zażalenie**.

Odmowa
zatwierdzenia
ugody

Sąd obowiązany jest odmówić nadania klauzuli wykonalności albo zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem, w całości lub części, jeżeli ugoda jest **sprzeczna z prawem** lub **zasadami współżycia społecznego** albo zmierza do **obejścia prawa**, a także gdy jest **niezrozumiała** lub **zawiera sprzeczności** (art. 183¹⁴ § 3 KPC). Zawarcie w wyniku mediacji ugody dotyczącej działu spadku stawia przed mediatorem o wiele większe wymagania niż w wypadku typowych sporów między stronami. Dział spadku jest operacją złożoną, gdyż obejmuje ona nie tylko podział samej substancji majątkowej, lecz także wiele roszczeń akcesoryjnych związanych z dokonywanym podziałem spadku. Błędne wskazania mediatora w tym zakresie mogą doprowadzić do tego, że sąd odmówi nadania klauzuli wyko-

nalności albo zatwierdzenia zawartej przed mediatorem ugody. Złożoność spraw działowych będzie wymuszać dobór takich mediatorów, którzy podołają temu zadaniu. Takie kwalifikacje niewątpliwie mają sędziowie w stanie spoczynku, którzy mogą pełnić funkcję mediatora (art. 183² § 2 KPC).

2.5. Testamentowy dział spadku

Przyznana spadkodawcy w prawie spadkowym **swoboda testowania** powoduje, że może on skutecznie rozrządzić swym majątkiem na wypadek śmierci. Przejawia się to m.in. w **powołaniu spadkobiercy** (art. 959 i n. KC), **ustanowieniu zapisu zwykłego i windykacyjnego** (art. 968 i n. KC), **poleceniu** (art. 982 i n. KC), **powołaniu wykonawcy testamentu** (art. 986 i n. KC), **wydziedziczeniu** (art. 1008 i n. KC). Nie budzi wątpliwości, że w testamencie może znaleźć się także **rozrządzenie** spadkodawcy co do działu spadku, mimo że nie zostało ono wyraźnie wymienione w ustawie. Stosowna dyspozycja spadkodawcy może polegać na określeniu udziałów spadkobierców w spadku, a następnie w sposób wyraźny wskazywać, jakie rzeczy i prawa majątkowe mają otrzymać poszczególni spadkobiercy. Testator może jednak również, nie określając uprzednio udziałów w spadku, przeznaczyć oznaczonym osobom **poszczególne przedmioty** majątkowe, które wyczerpują cały lub prawie cały spadek (por. art. 961 KC). Spadkodawca, powołując spadkobierców, może także określić tylko sam sposób podziału majątku spadkowego. Sytuacje te wskazują na to, że wolą testatora było, aby powołani spadkobiercy dokonali podziału spadku w sposób przez niego określony [por. *M. Niedośpiał*, Zagadnienia ogólne testamentu w polskim prawie cywilnym, Kraków–Poznań 1993, s. 103–104; *T. Felski*, Wpływ woli testatora na sposób podziału majątku spadkowego, Pal. 1994, Nr 12, s. 5 i n.; *J. Studzińska*, Realizacja woli spadkodawcy a postępowanie działowe, w: *J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut* (red.), *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2015, s. 712 i n.]. Jeżeli natomiast spadkodawca uzależni skuteczność powołania spadkobierców od przeprowadzenia przez nich działu spadku

Testament

[Przejdź do księgarni →](#)